

Fehér Boróka: Recenzió

Katriona O'Sullivan Poor című könyve

Katriona O'Sullivan Poor (Szegény) c. könyve 2023-ban jelent meg, és még abban az évben elnyerte az Ír Könyvdíjak közül az Év Életrajza és egy közönségdíjat is. Azóta a szerzővel számos interjú és podcast beszélgetés készült, és mivel engem nagyon magával ragadott a könyv, szeretném megismertetni azt a magyar olvasókkal is. Egyfelől valóban életrajz – egy szegénységben, szenvedélybetegséggel küzdő szülők mellett felnövekvő hátrányos helyzetű kislány élettörténete, amely bár a könyvben happy enddel ér véget, a társadalom felelősségét hangsúlyozza a szegény emberek oktatási lehetőségeivel kapcsolatban Írországból, az Egyesült Királyságban, ám valójában bárhol a világon. Másfelől szociális munkások számára gazdag tudást biztosít arról, hogy mi segítette és mi hátráltatta pl. a gyermekvédelmi dolgozókat, a pedagógusokat, vagy egyszerűen az őt körülvevő felnőttek részéről, és mire lett volna szüksége ahhoz, hogy gyermek- és ifjúkora ne legyen ennyire küzdelmes.

Katriona O'Sullivan Angliában született, egy ír vendégmunkás apa és angol anya második gyermekeként. Szülei élete nagy részében különböző szenvedélyekkel küzdöttek – hol heroinnal, hol „csak” alkohollal, - és emiatt nem tudtak megfelelően gondoskodni őt gyermekükről. A gyerekek nem jutottak rendszeren táplálékhoz, koszos ruhákban ápolatlanul jártak iskolába, nem voltak tanszereik, gyakran még tolluk sem (mert a szüleik a lakásban fellelhető minden golyóstollat felhasználtak a droghasználat során). Egy szabály volt, „hivatalos személyt” nem lehetett hazahozni – ez vonatkozott a rendőrről, gyermekvédelemről, pedagógusokról, - illetve másoknak nem lehetett beszélni arról, hogy mi történik otthon. A középosztálybeli felnőttek egy másik kasztot alkottak, sokan közülük kimondottan ellenségesen viselkedtek a gyerekekkel, a szülők viselkedésével/addikcióival azonosítva őket. Például azok a rendőrök, akik időnként a családi ház ajtaját berúgva éjszaka törtek rájuk, illegális szereket keresve, s ezzel a viselkedéssel megerősítették azt, hogy a „másik oldalnak” semmit nem szabad elmondani – így segítséget sem lehet tőlük kérni.

Azok a rendőrök minket, gyermekeket nem áldozatnak láttak, egyáltalán nem. Kártékony állatként tekintettek ránk, mint amikor egy gazda egy fészekaljra rókakölyökre bukkan. És úgy is bántak velünk, mintha állatok lennénk. (55.o)

Persze nem volt minden rossz, ami a családban zajlott: az apa könyvszeretete miatt mindig volt otthon olvasnivaló, és minden gyerek sokat olvasott, voltak emlékezetes nyaralások, a környékbéli gyerekekkel sokat játszottak együtt és mindig volt olyan szomszéd, aki befogadta vagy megetette őket, ha a szüleik teljesen kiűtötték magukat.

Ahogy sok más hasonló esetben, Katrionának is meggyűlt a baja az iskolával (a többiek csúfolták, nem akartak mellé ülni testszaga miatt, egyes tanárok is megszegényítették a tanszerek hiánya miatt), ezért nem mindig jutott el oda. 15 évesen teherbe esett, családja és a fiúja nem vállalták fel a születendő gyermeket, így egy tinédzsereknek létrehozott kismamaotthonban szülte meg kisbabáját, akit egyedülálló tinédzszeranyaként nevelt, segélyből élve. Maga is szenvedélybetegséggel küzdött – , amikor nem ő vigyázott gyermekére,

többnapos buliba járt, sokat ivott, néha a filmszakadásig jutott. Zűrös, nála idősebb férfiakkal ismerkedett és került kapcsolatba, egyik sem tartott sokáig. Kisfia viselkedésén is látszódott a kaotikus életvitel, előfordult, hogy kitiltották őket a gyermekorvosi rendelőből is emiatt. Szenvedélybetegsége miatt több intézményben is megfordult, és már-már azt hitte, saját szülei életét fogja újrateremteni.

Ahhoz, hogy Katriona története fordulatot vegyen, saját képességein, kitartásán és tudatosságán túl szüksége volt formális és informális segítőkre, valamint olyan rendszerekre, amelyek átjárást biztosítottak a különböző társadalmi osztályok között. Az őt támogatók egy része olyan felnőtt, aki egyszerűen csak odafigyelt rá és azokra a szükségleteire, amelyek nem kapcsolódnak szűk értelemben az iskolai előmenetelhez. Mások pedig hűségesen követték és nem hagyták elveszni, amikor elkezdett nem bejárni az iskolába vagy az ifjúsági klubba. A segítők között szerepel az a tanítónő, aki megtanította mosakodni, biztosította arról, hogy sok másik gyerek bepisil éjszaka, és aki az iskolai mosdóban állandósított egy dobozkát, amiben minden reggel tiszta fehérnemű várta, és ahonnan a szennyes másnapra eltűnt. És azt mondta róla, életében talán először, hogy okos és ügyes.

Úgy éreztem, mintha a hirtelen kisütött volna rám a nap. Sosem tudja meg, hogy mit tett értem, hogy abban a kis, egy törölközőt és tiszta bugyit tartalmazó csomagban Miss Hall erőt adott nekem. Abban a kis mosdóban minden reggel, mielőtt a többi lány beért volna az iskolába, egy valamit befolyásolni tudtam. (31.o.)

Vagy az a felsős tanár, aki megkérte, hogy segítsen neki fénymásolni, és akivel minden héten fél órát csevegett ennek apropóján, s aki bevezette a szépirodalom világába. Amikor Katriona egy ideje nem ment iskolába, egy este becsöngetett a családhoz és megkérte az apát, hogy segítsen lányának eljutni az iskolába. Vagy az a szociális munkás, aki az ifjúsági klubban érdekes programokat ajánlott és megmutatta, hogy az életben rengeteg lehetőség van még szegénységben élő gyermekek számára is.

Saját példáját nem azért tárja elé, hogy „lám-lám, a szegénységből igenis ki lehet törni, csak akarni kell”, hanem azért, hogy bemutassa, mennyi program és lehetőség volt számára elérhető, amely megteremtette annak a lehetőségét, hogy minden hátránya ellenére egyetemi diplomát szerezzen. Bár csak rövid ideig tartott, a gyermekotthoni elhelyezésre paradicsomi állapotként emlékszik vissza (tiszta ágyneműt és új, „még árcédulás pizsamát” kaptak, napi ötször étkeztek, kaptak füzeteket és tollakat) – és nagy csalódás volt számára, hogy ugyan többször egyértelműen elmondta az őt körülvevő felnőtteknek, hogy nem szeretne hazamenni, a végén mégis visszaadták őket a szüleinek, anélkül, hogy megoldódtak volna a korábbi problémák.

Teljesen biztonságban éreztem magam ott [a gyermekotthonban], távol a saját otthonunktól, ahol minden vad és kiszámíthatatlan volt, ahol a saját szenvedélyük kielégítését minden másnál fontosabbnak tartó szüleim az oroszlánok elé dobtak, ahol éheztem és fáztam és nem szerettem. Az itteni meleg vacsorákra vágytam. Az itteni tiszta ruhákat akartam. Azt akartam, hogy minden este olvassanak nekem mesét elalvás előtt.” (70.o.)

Magyar olvasóként az is lenyűgöző, ahogy egy tinédzser anya esetén bekapcsol a (felnőtt) szociális ellátórendszer, szociális bérlakást utalnak ki neki belátható időn belül, a különböző

jogcímen biztosított segélyek pedig elegendőek egy szerény életmódhoz, a rendszeresen őt látogató szociális munkás pedig azért dolgozik, hogy belejőjön az anyaszerepbe.

De a legérdekesebb számomra a Trinity Egyetem befogadó programja, amely hátrányos helyzetű, a normál felvételi eljárást teljesíteni nem tudók számára jött létre, és amely akár érettségi nélkül is lehetővé teszi az egyetemi tanulmányok megkezdését. Az egyéves befogadó program során a fiatalok különböző, általuk választott szakokkal ismerkedhetnek könnyített feltételekkel, miközben egy mentor segíti az iskolai előrehaladásukat. Az év végén felvételi vizsgát kell tenniük az általuk választott szak(ok)ra, és bekerülnek a „normál” egyetemi programba, ám a mentor továbbra is elérhető és támogatja őket. A tanulmányokat anyagilag is segítik – külön segély kérhető például gyermekfelügyeletre, megélhetésre, tankönyvekre. Lehet laptopot kölcsönözni, korrepetálást kérni és akár egy beadandó átgondolásához is lehet külön szakemberhez fordulni. Mindezeknek köszönhetően a szerző az egyéves felkészítő után sikerrel felvételizett az egyetem pszichológia szakára, doktori fokozatot szerzett, s most egyetemi tanárként dolgozik.

Mindeközben Katriona O’Sullivan nagy empátiával ír a szüleiéről, akik maguk is hányatott sorsúak voltak, és bár nem menti fel őket a gyermekeikkel szembeni mulasztások alól, rámutat arra is, hogy a szociális (és egyéb) ellátórendszerek hol hagyták őket cserben – , s hogyan adódtak át a különböző problémák a következő generációknak. Bemutatja, hogy apja hogyan szembesült azzal, hogy élete első pár évét csecsemőotthonban töltötte, s bár örökbefogadó szülei mindent megadtak neki, amit lehetett, a származása körüli titkok az egész életét meghatározták. Vagy hogy hogyan küzdött az anyja az apja távollétében, s hogyan próbálta eltartani öt gyermekét és kielégíteni saját sóvárgását – ki kárhoztathatja azért, hogy prostitúcióból szerzett bevételt, vagy hogy a szerekben keresett pillanatnyi menedéket?

Mindannyiunk közül talán anyám szenvedett a legtöbbet. Apám először hét éves koromban került börtönbe. Minden rossz, ami történt, akkor történt. Anyám heroinfüggő volt, és így, hogy egyedül maradt, egyedül kellett egy lerobbant lakásban, a szegénység mélyén eltartani saját és magát és öt gyermekét. Hogyan is lehetett volna mindez másként? (49.o.)

A szerzőnek, ahogy írja, szerencséje volt. Olyan korban vált felnőtté (90-es évek), amikor a gazdaság Írországban dübörgött, és bőkezűen költöttek a társadalmi felzárkóztatásra. Így teremtették meg az esélyét annak, hogy szakítson a szüleitől örökölt sorssal, és mást válasszon. Az esélyt pedig az oktatás jelentette, beleértve azokat az általános iskolai pedagógusokat, akik új dolgokat mutattak neki és hittek benne, és azokat az esélyteremtő programokat, amelyek segítségével fiatal egyedülálló anyaként is helyt tudott állni és diplomát szerezni.

Amikor valaki szegényen nő fel, nincsenek nagy álmai. Ritkán álmodik többről, mint egy saját szociális bérlakásról. Gyermekként azt tekintetem sikernek, ha valaki bekerül a Megasztárba vagy egy filmbe. És az, hogy valaki „jobbá” válik, számomra azt jelentette, hogy munkája lesz vagy nem árul drogokat. Senki sem mondta azt, hogy jogom van az oktatáshoz. És az a gyermek, aki voltam, nem értette, hogy mi az az oktatás. Azt gondoltam, hogy a jegyek, vagy ha valaki osztályelső, vagy nyer egy tanulmányi versenyen. Fogalmam sem volt arról, hogy az oktatástól az ember könnyebben boldogul

a világban. Nem tudtam, hogy gyökeresen megváltoztathatja az ember nézőpontját, hogy az oktatás több, mint egy munkahely lehetősége. Nem csak szakmát vagy diplomát szerzünk, hanem egy gondolkodásmódot is. (276.o.)

Az eredeti könyv: O’SULLIVAN, Katriona: Poor (Szegény). Penguin Books, Dublin, 2024.